

NECATİ CUMALI'NIN “BOZKIRDA BİR ATLI” ŞİİR KİTABININ DİL VE ÜSLUBU ÜZERİNE

Mehmet ALVER*

Özet

20. yüzyıl Türk edebiyatının tanınmış sanatçılarından biri olan Necati Cumalı, elli beş yılı aşkın sanat hayatında şiir, hikâye, roman, deneme, tiyatro alanlarında pek çok eser meydana getirmiş, bu eserleri arasında, şiirin her zaman en başta geldiğini belirtmiştir.

Bu çalışmada, Necati Cumalı'nın “Bozkırda Bir Atlı” şiir kitabında yer alan yetmiş altı şiir incelenmiştir. İncelenen bu şiirlerden yola çıkılarak Cumalı'nın dil ve üslup özellikleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yöntem olarak Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın kullanmış olduğu “malzemedен saire varmayı hedefleyen” şiir inceleme tekniği ile Roman Ingarden'in anlam tabakaları tekniğinden yararlanılmıştır.

Anahtar sözcükler: şiir, dil, üslup, Necati Cumalı, Bozkırda Bir Atlı.

I – Giriş

Necati Cumalı, 1981 yılında yayımladığı “Bozkırda Bir Atlı”da açık, duru, sağlam bir dil kullanmıştır. “*Dil benim çalgımdır.*” (Kabaklı 199: 131) diyen Necati Cumalı, şiirlerinde, Kaplan'ın (2005: 192) duygu ve düşüncenin aynası olarak tanımladığı dili, bir heykeltıraşın taşları özenle yontması gibi titizlikle işlemiştir. Cumalı, ortak dili özenli bir şekilde kullanarak ve ona damgasını vurarak üslubunu meydana getirmiştir.

Çetişli'ye (2006: 63) göre üslup; sanatkârın, ferdî bir duyuş tarzı ve kompozisyona sahip muhtevayı, kelimeden cümleye kadar uzanan dil unsurları aracılığıyla ve belli bir kalıp/yapı içinde, ferdî ve orijinal bir biçimde ifade etmesidir.

* Giresun Üniversitesi Araştırma Görevlisi.

Şiiri değerli kılan, onu meydana getirenin kullandığı kelimeler, cümleler, simgeler, hayallerdir. Yani şairin şiire kattığı havadır. Tanpınar'ın (2000: 20) da belirttiği gibi şairin şiire kattığı havayı kaldırırsanız, elinizde lügate iadesini bekleyen bir yığın kelime ile birkaç hayal kırıntısı kalır. Bu çalışmada, Necati Cumalı'nın "Bozkırda Bir Atlı"daki şiirleri dil ve üslup malzemeleri olan ses ve kelime; cümle ve anlam; karakter ve ruhi özellik alt başlıkları hâlinde incelenerek nihayetinde şairin, şahsiyetinin damgası olan üslubuna ulaşılmaya çalışılmıştır.

II – Dil ve Üslup

1 – Ses ve Kelime Tabakası

Bu bölümde, şiirlerde kullanılan sesler ünlü, ünsüz ve bunların özel anlamları; kelimeler ise isim – isim tamlaması, sıfat – sıfat tamlaması, zamir, fiil ve bunların özel kullanılışları bakımından değerlendirilmiştir.

A – Armoni

Armoni, seslerin ahengi ile ilgilidir. Kaplan'a (2005: 199) göre şiirde armoni, bir veya birkaç mısradaki seslerin birbirine uymasına, birbirleriyle veya bir manaya göre armonize edilmesine denir. Şiirde armoni iki vasıta ile temin olunur: Aliterasyon, asonans. Aliterasyon ünsüzlerin, asonans ünlülerin bir veya birkaç mısradaki tekrarından ibarettir. Cumalı, şiirlerinde ahenk unsurunu sağlayan dil musikisinin bu iki vasıtasını da kullanmıştır. Duygular ile sesler arasında belirgin bir uyum olduğu görülür. Cumalı, ünlülerden en fazla "A, E, İ, I, U" seslerini kullanmıştır. Bunlara "Ü" ünlüsünün de eşlik ettiği görülür. Ünsüz harfler olarak Cumalı'nın en çok tercih ettiği sesler ise sırasıyla "R, L, N, K, D, T, S, M, Y, B" dir.

Ses uyumu yaratmaya hizmet etmenin yanında, bazı nedenlerin bu seslerin kullanılışını arttırdığı görülür. Örneğin;

"B" sesinin çok görülmesinde, Cumalı'nın pek çok şiirinde "bir" kelimesiyle sıfat yapması; "ben, biz, bana" gibi zamirlerle de "B" sesini kullanması etkilidir.

"D, T" seslerinin çok görülmesinin sebebi fiillerin kullanılış şekli ve bulunma (lokatif) ile ayrılma (ablatif) ekinin kullanılmasındaki yoğunluktur.

"L, R" seslerinin fazlalığını ise çoğul ekinin çok kullanılması şeklinde açıklamak mümkündür.

1. Ünsüzler

Şiirlerde “R” ünsüzünün kullanıldığı yerlerde hüznün, karanlık, ayrılık, zevk ve hayal intibalarının verildiği sezilir. Genellikle “L, N” sesleri ile birlikte kullanılmıştır.

Ey uçakların insanı,

Toz duman nereye böyle?

Gittiğin yer nere?

Söyle acelen ne?

Bıkılır bulutlardan (Kağrı, s. 31)

Yakında ne varsa kendine benzer

Yanar suskun gözlerin fenerleri,

Bir yaylı beygiri sineklenir,

Bir bulmaca çizgileriyle, toprak

Yol dağ tepe arar yitik köyü (İstasyon, s. 12)

“L” ünsüzünün daha çok özlemin, güzellik ve hayranlığın belirgin olduğu mısralarda kullanıldığı görülmüştür. Bu duyguların hâkim olduğu mısralarda “Z” ünsüzü de görülmektedir..

Göz göze, acılı yıldızlar,

Ölüsüyle ak kilin;

Çekerek içlerine,

Onulmaz bir özlemi, yalnızlığı

Taş kırıkları tozlarıyla (Baraka, s. 13)

Baktıkça yoğunlaşan parıltısıyla

Güzelleşen bir kadın tıpkı.

Baktıkça güzelsin dersin

Dayanamaz öpersin sonra

Daha güzelsin demen gerekir.

Öptükçe dakikadan dakikaya

Yelkovan artı yazar,

Daha güzelsin dersin

Daha güzel, daha güzel şimdi (Ay, s. 65)

“K” ünsüzü yalnızlığı, karanlığı ve bekleyişi ifade ederken kullanılmış, “N, R” seslerinin eşlik ettiği bir armonize ile şiirlerde mısralaşmıştır.

Sevgili yurdum benim, ey dertli ana,

Yaşlanıyorum artan yalnızlığımla,

Sönen küllenen ocağının başında,

Üşümek kalan bana... (Göç III, s. 37)

Karartarak kanatları altında,

Bir uçtan bir uca bozkırını,

Konar gecenin kuşu

Dağları gagalar ara sıra,

Dinler karnı altında,

Yerin atardamarını.

Başımı kaldırıp baktıkça,

Erir gözlerinde yıldızlar,

Akarlar karanlığa. (Gece, s. 19)

Daha ne kadar Tanrım

Geçti geçiyor ömrüm

Daha ne kadar sürer

Gelen kaba gürültü

Savrulan bu toz toprak

Ne gün yatıştır diner

Ne gün yıkılır zalim

Masum sevinir güler (Daha Ne Kadar, s. 89)

2. Ünlüler

Cumalı'nın şiirlerinde kalın ünlüleri tercih ettiği görülmüştür. Özellikle kalın ünlüler bazı ünsüzlerle bütünleşerek ses - mana ilişkisini daha da kuvvetlendirmiştir.

“A” ünlüsü umudu, özlemi çağrıştırmıştır. (Genellikle “I” ünlüsü ile)

Ben kadınım

Kadınlığımla

Kalacağım yarına (Soyunuk, s. 52)

Buluşurduk dar bir yatakta

Sevişmelerimiz uzun bir gezi

Ağzımda ağzının tuzu

Aşardık Alpleri Akdenizi

İki uzay gemisiydik kenetli (Marie, s. 62)

“A” ünlüsünün “I” ünlüsüyle tedirginlik ve korku atmosferini hissettirdiđi de görülmüştür.

Aç kurtlarıyla

Uzakta dağlar karlı.

Dağlar atlıyı kollar,

Atlı dağları. (Bozkırda Bir Atlı, s. 9)

“A” ünlüsü, “N, L” ünsüzleriyle karanlık ve hüznü belirtmiştir.

O dost sesiyle

Selamını alamam artık

Aldı gitti

Bakışlarındaki yangını

Küllenmiş bir mangal

Ardından yüređim

Bir mahzen soğuk karanlık (Şadi’ye Ağıt, s. 92)

“E” ünlüsü ise “I” ünlüsü ile coşkunluğu, neşeyi, isteği belirtmiştir.

Bil ki,

Çok sevdim seni!

Son dileğim olacak,

Bir gün senin olmak,

Etimle kemiğimle,

Karışmak sana.

Bağışla beni,

Uyut, dinlendir... (Yazıt, s. 48)

Evin geliniyle göz göze geldikçe

Esriktim hem de ne türlü esrik

Aldım sofranın kalabalığında

Yuvalarına çekilen kuşların

Dinen denizin rüzgârın yerini

Güldüm konuştum estim. (Bir Yaz Gecesi Öyküsü, s. 73)

“E” ünlüsünün ince ünlülerle birlikte arzu duygusunu da çağrıştırdığı görülmüştür.

Ne güzel ölüyor çiçek

Öyle isterdim ölmek

Ne zengin olmakta gözü

Ne övündü renkleriyle

Sofrası gelene açık

Kelebek börtü böcek (Güzel Ölüm, s. 94)

“U” ünlüsü ise unutulmanın verdiği acı atmosferi şiirlerde yansıtmıştır.

Dipte yosun tutan çamurlu su.

Kurbağa sesleri gece gündüz duyulan,

Sarnıçlardan yükselen genze vuran,

Acılı bir küf kokusu unutulmak... (Sarnıçlar, s. 34)

B – Kelimeler

Cumalı, şiirlerinde günlük konuşma dilinin imkânlarından yararlanarak basit, herkesin kolaylıkla anlayabileceği, süssüz kelimeleri kullanmıştır. Zaten Tuncer Uçarol ile yaptığı görüşmede, “*Bir ozanın dili ağdalı olamaz.*” (Kabaklı 1991: 131) diyerek bu görüşü doğrulamıştır.

Doğayı, yalnızlığı, özlemi, kadını, cinselliği işlediği şiirlerinde temaya uygun olan ve bir bütünlük teşkil edecek kelimeleri özenle seçmiştir. Şiirlerinde en çok kullanılan ve tekrar edilen kelimeler şunlardır : “**bir, gün, gece, top- rak, köy, dağ, kadın, at, bozkır, su, kuş, göz, yol, tepe, köy, o, sen, ben, ağaç, taş, yağmur, karınca, ölü, karanlık, rüzgar, güneş, ses, çocuk, ak-şam, aşk, çiçek, güzel, deniz, böcek, oda, ev, yatak, dudak, sevinç, yürek, ömür, ölüm, umut, yalnızlık, sevda, özlem, dost**”

Cumalı, kelimelerin zıt anlamlarını da çoğunlukla kullanmıştır:

“gündüz – gece, eski – yeni, ateş - su, sevinç – hüznün, yaz - kış, zalim – masum, kadın – erkek, cennet – cehennem, var - yok”

Şair kelimelerin düz anlamlarını kullanmıştır. Kelimelerdeki mecaz unsuru azdır.

Cumalı, basit kelimeleri birleşik kelimelere tercih etmiştir. Kullandığı birleşik kelimeler ise şunlardır: **“demiryolu, izdüşümü, keçiyolu, akdiken, atardamar, karafatma, gecekonda, kafatası, gözyaşı, Kızılırmak, havaalanı, alın teri, karaborsa, Anadolu, taçyaprak, bağbozumu, küpe çiçeği, alın teri, foto roman, içgüdü, alçakgönüllü...”**

Cumalı, somut kelimeleri soyut kelimelerden fazla kullanmıştır. Somut kelimelerden örnekler: **“çoban, kurt, duman, yıldız, serin, buğday, zeytin, demir, serçe, böcek, zakkum, ırmak, odun, hava, bulut, selvi, ateş, su, üzüm, sinek, ıhlamur, oda, pencere, yatak, atmaca, karanfil, güvercin, tilki...”**

Soyut kelimelerden örnekler : **“yalnızlık, seveda, garip, sevinç, üzüntü, özlem, kimsesiz, öksüz, cennet, cehennem, yıl, ölüm, kızgın, korku, uğur, üzgün, heves, barış, sıla, umut, yürek, akıl, bellek, mutluluk, aşk, sevgi, savaş, dert, duygu, hıyanet, giz, dilek, ruh, yasak, anı, onur, istek, babacan, yalan, yazgı...”**

1. İsim ve İsim Tamlaması

Cumalı, şiirlerinde daha çok somut ve basit isimlere yer vermiştir. Ancak somut isimlere soyut unsurlar yüklediği gibi soyut unsurlara da maddi vasıflar yüklemiştir. Şair, özel isimlerden de yararlanmıştır. Kişi ve yer isimleri şu şekilde sıralanabilir:

Kişi adları: Bu isimlerden bir kısmı Türk ve dünya kültürüne aittir; **“Büyük İskender, Krezüs, Darius, Hamlet, Kerem, Aslı, Tahir, Zühre, Ferhad, Şirin, Aslı, Kamber, Aşık Garip, Yusuf, Lady Macbeth, Antigone, Mirandolina, Kral Oidipus, Lear, IV. Henri, Ofelya, Rimbaud”**

Bu isimlerin dışında kalan isimler ise Cumalı'nın tercih ettiği isimlerdir; **“Ayşe, Osman, Çömlekçi Galip Usta, Marie, Dimitri Despotidis, Antonis Samarakis, Petros Markaris”**

Yer adları ise çok geniş bir coğrafyayı içine alır Cumalı'nın şiirlerinde. O, gezdiği, gördüğü, anılarını, aşklarını, çocukluk ve gençlik yıllarını yaşadığı yerleri şiirlerine nakış gibi işlemiştir. Yer adlarını şöyle değerlendirmek mümkündür:

Yerli adlar: “Akdeniz, Ege, Taksim, Yatağan, İstanbul, İzmir, Kordon, Haliç, Urla, Erzurum, Aydın, Van, Taşlıtarla, Gültepe, Kızılırmak, Ağrı, Dicle, Sivas, Ürgüp, Avanos, Anadolu...”

Yabancı yer adları: Paris, Alpler, Afrika, Atina, Pire kıyıları, Manhattan, Marsilya, Cenova, Napoli, Long Beach, Tanca, Pasifik kıyıları, Almanya...”

Cumalı ayrıca yer adları olarak eski uygarlık isimlerini de kullanmıştır:

“Gordium, Frikya, Hatusaş, Klikya, Eski Hitit.”

Şair, şiirlerinde çok çeşitli hayvan türlerine ve çiçek isimlerine de yer vermiştir. Hayvan türleri: “at, kurt, kuş, çakal, yılan, karınca, beygir, kaplumbağa, köpek, koyun, akrep, örümcek, çıyan, karafatma, keçi, kertenkele, atmaca, sıpa, öküz, çakal, tilki, güvercin, böcek, kelebek, balık, sinek, serçe...”

Çiçek isimleri: “gül, zakkum, dağ çiçekleri, karanfil, fesleğen, küpe çiçeği, nilüfer...”

Şairin kullandığı isim tamlamaları çoğunlukla alışılmış tamlamalardır: “yağmur suyu, çekiç sesleri, taş kırıkları, onlardan biri, evin temeli, ağacın dalı, banliyö trenlerinin üçüncüleri, yenilenlerin kadınları, küf kokusu, borçların yüksek faizi, günün her saati, lirin telleri, Ürgüp’ün taş evleri, şarabın pırıltısı, otellerin servis merdivenleri, ağzının tuzu, yağmur damlası, içkili yerlerin artan kalabalığı, otomobillerin arka kanepeleri, cam kırıkları...”

Cumalı kendine özgü orijinal nitelikte tamlamalar da oluşturur: “Korkunun ölüsü, gecenin kuşu, yerin atardamarı, sıla özlemi, sevgilerin tutması, zaman duvarları, sevda kokusu, halkımızın gözleri, ovanın gemisi, çeşmenin limanı, yeni dünyanın papazları, aşkın ölüsü, yüzünün bahçeleri, aşkın karıncaları, aşkın dereleri, yeşillerin kardeşi, denizin dumanı, ağustos onuru, dost eli, dost sesi, alın terinin öksüz otları, çocukluğun sıcak elleri, mutluluk umutları, geçmişin giysileri, TV biberonu, basın emziği, gözlerin kuyuları, keder çizgisi...”

Bu tamlamaların bazıları soyutu somut yapan (akla ve duyguya ait olanı görünür kılan) tamlamalardır:

Sevda + kokusu

soyut somut

dost + sesi

soyut somut

geçmişin + giysileri

soyut somut

Tamlamalardan bazıları da somutu soyut yapan (görünen ve duyulan varlığa duygu yükleme) tamlamalardır:

yeşillerin + kardeşi

somut   soyut

2. Sıfat ve Sıfat Tamlaması

Cumalı'nın kullandığı sıfatlar genellikle alışılmış sıfatlardır. O, sıfatlara duygu yüklemmez. Bu yüzden şiirlerinde kullandığı tamlamalar alışılmış sıfat tamlamalarıdır: “**aç kurt, karlı dağlar, tek telli saz, ince bir duman, ak kil, dağlardan inen kurtlar, o küçük istasyon, yitik bir köy, yeşil üzüm, sarı mintanlı bir çocuk, uçan bir çaylak, kasa kasa somunlar, kavlı bir çakmak, ter basan surat, yosun tutan çamurlu su, eşsiz pamuk, nikahsız kasımlar, yağmursuz geçen yaz, bir sıkımlık bir can, son dilek, yoğunlaşan parıltı, renkli giysiler, loş diskotek, kırıksız ten...**”

Şairin orijinal nitelikteki sıfat tamlamalarından bazıları ise şunlardır: “**sevecen gece, acılı yıldızlar, onulmaz bir özlem, kimsesiz öksüz düzlük, don vurmuş güneşli günler, yıldız yağın serin geceler, bir öksüz çeşme taşı, azgın toprak, damarlarında uğuldayan kan, umarsız özlemler, soylu giz, yaralı güneş, ışığın sularına kapılan yatak, o iyileştirici uçsuz yoğun mavilik...**”

sevecen + gece

soyut   somut

acılı + yıldızlar

soyut   somut

azgın + toprak

soyut   somut

Yukarıda görülen bazı tamlamalarda ise şair, maddeye mana yüklemiştir. Yani somut varlıklara duygu yüklemiştir. Ancak Cumalı'nın şiirlerinde bu tür sıfat tamlamalarının sayısı çok azdır.

3. Zamirler

Cumalı'nın, zamirleri gramatikal görevleri dışında ahenk unsuru olarak da kullandığı görülmüştür. Şair, “**ne, kim, kendi, ben, sen, o, biz, siz**” gibi zamirleri kullanırken şahıs zamirlerinden en çok “sen” zamirini kullanmıştır. “sen” zamirini sıklık bakımından “ben” zamiri takip eder.

“Sen” zamiri bazı mısralarda şairin, karşısında olana hayranlığını ifade ederken bazı mısralarda övgüyü, sitemi ifade eder. “Ben” zamiri ile de isteği ifade ettiği görülmüştür.

Dünyaydın **sen, sen** tarih, **sen** coğrafya

Sen dünyanın bütünüyle özeti. (Marie, s. 62)

İçimizde bir **sen**
Eriştin bugüne
Sınırına ayak attın yarının
Bir **sen**
Doğan güne
Ayak uyduruyorsun (Nirengi, s. 85)
Bağışla **beni**,
Eremedimse,
Senin soylu gizine
Senin katında
Ben neyim ki? (Yazıt, s. 48)

Şair, "ben" zamiri ile bazı mısralarda kendini bir aşğın, bir halatın, bir böceğin yerine koymuştur.

Ben âşğım
Ya sen nasıl güzelsin (Sestir Yiten, s. 54)
Bir halattı **ben**
İlk yarısında yüzüylün
Atılan her tekneden kıyılara (Ben Deme Sakın, s. 83)
Ben böcek karınca serçe
Ne yapsak kurtuluş yok (Atmaca, s. 88)

4. Fiiller

Necati Cumalı, sıfatların şairi olduğu kadar fiillerin de şairidir. O, sıfatları da fiilleri de eşit miktarda kullanmıştır. Cumalı'nın kullandığı fiiller konuşma dilindeki sıradan fiillerdir.

Şiirlerde kullanılan fiiller çoğunlukla duyguları destekleyici niteliktedir. Muhtevaya hâkim olan duygular fiillerde de görülmüştür. Neşenin, hüznün, geçmişe duyulan özlemin, ayrılığın belirgin olduğu mısralarda fiiller, duruma uygun bir şekilde biçimlenmiştir.

içtiler, seviştiler, çoktular, güler, mırıldanır (Dul, s. 25)
ayırır, kırar, soldurur, söker, sürüklenir (Göç I, s. 35)
bakıyoruz, duyuyorum, karşılar, uğurlar, hüzünlenir (Baba Evi, s. 76)

gider, gelirdiniz, görünün, verin, dönün, gülün, andırır, gidiyorum, oynadık, atardı (Aksesuar Odası, s. 91)

Cumalı'nın, şiirlerinde en fazla kullandığı zaman kipi geniş zamandır. Bunu geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman takip etmiştir. Şair, tasarlama kiplerinden ise en çok emir kipini kullanmıştır. Şart, istek ve gereklilik kipleri ise çok az kullanılmıştır.

a) Geniş Zaman: Şairin en çok kullandığı zamanın geniş zaman olduğu görülmüştür. Kaplan'a (2005: 243) göre geniş zaman kötümser bir bakış tarzına tekabül eder. Zira o, varlıkta aynı hadiselerin tekerrür ettiğini anlatır. "Bozkırda Bir Atlı" şiirinde "çiğner, kollar, kalkar, ürker, düşünür, geçer, değişir, düşer, vurmazlar, ünler, çağırır, sermişler, gösterir"; "Akdiken"de "ışır, üşür, bekler, yaşanır, giderim, toplar, gelir, kurulur, yeşerir, döşenir, taşır" "Kim Olur Başka"da "değişir, olur, azar, unuttur, döner, yabancılaşır, satılır, konuşur, gülerler, övünürler, yankılanır, görür, gelir"; "Sen Kızıl Karıncaların"da "aranır, karışır, sızar, taşar, akar, alır, gider, yanar"; "Ben Deme Sakın"da "sürer, dirilir, gelir, doğruluruz, döneriz, kapanır, batar, boğulur, durur, dinler" fiilleri geniş zamana örnek olarak verilebilir.

"İstasyon", "Gece", "Çoban", "Sığırtmaç", "Taşlar", "Kağrı", "Göç I", "Gözler", "Galip Usta", "Ay", "Anlam", "İskele", "Bahçede", "Buğdaydan Öğrendim Şiiri", "Deniz Görünür" şiirlerinde de geniş zamanın yoğunlukta olduğu görülmüştür.

Geniş zamanın hikâyesi de şiirlerde görülmüştür. "Dervişler" şiirinde "düşerdi, anlatırdı, överdi"; "Sen Kızıl Karıncaların"da "koşardım, yürürdüm, giderdin"; "Yağmurdan Sonra"da "dururdu, bakardı, beklerdi" fiilleri bu duruma örnek olarak verilebilir.

b) Geçmiş Zaman: Şairin en çok kullandığı zaman kiplerinden biri de geçmiş zamandır.

Görülen Geçmiş Zaman: "Karınca" şiirinde "uçtu, geldi, aştı"; "Kirizmacılar" da "kurdu, yediler, tuttu, dolaştı, eridi"; "Karşılaşma"da "karşılaştılar, silkti, uçtu, gitti, yürüdüler"; "Padişahın Atlıları" şiirinde "geçtiler, doğrulduk, dizildik, baktık, istediler, seçtiler, gitti, görünmediler"; "Sarnıçlar" da "yıktilar, saldılar, kurdular, açtılar, dayattılar, kuruttu, söktü" fiilleri bu zamana örnek olarak verilebilir.

"Aldı Tahir", "Ürgüp'te", "Biltmore Otelinde Servis Merdiveni", "Marie", "Yaz", "Bir Yaz Gecesi Öyküsü" şiirlerinde de görülen geçmiş zaman şekli yoğunluktadır.

Duyulan Geçmiş Zaman: "Göç II" de "satmışlar, savmışlar, yavaşlamış, kapanmış, kalmamış"; "Mazı" da "birikmiş, bürünmüş, eğilmiş"; "Ev Kaçkını Bir Çocuk" da "atmış, bıçaklanmış, batmış, çıkmış" fiilleri bu zamana örnek olarak verilebilir.

c) Şimdiki Zaman: Şair, şimdiki zamanı çok az kullanmıştır. "Okumamış Biri" şiirinde "sıkıyor, soruyor, kakılıyor, dövüyor"; "Göç III" şiirinde "çevriliyor, kaçırılıyor, yağmalanıyor, gidiyor, yaşlanıyorum"; "Sestir Yiten" de "yürüyoruz, yatıyoruz, duyamıyorum, diyorsun, dokunamıyorum, tozlanıyoruz"; "Nirengi" de "uyduruyorsun, soğuyor, ısınmıyor, dolanıyor, duyuyorsun, açıyor, soluyor" fiilleri bu zamana örnek olarak verilebilir.

d) Gelecek Zaman: Taş'ın (2005: 205) deyimiyle hayalî bir zamanın anlatımını yüklenen ve tasavvura ait bir hareketliliği, durağanlığı ifade eden gelecek zaman kipi, Cumalı'nın şiirlerinde çok az kullanılmıştır. Buradan hareketle şairin hayalden çok gerçeğe önem verdiğini söylemek mümkündür.

"Çapa" şiirinde "kaldıracaklar"; "Karşılaşma"da "bulacaklar"; "Serçeler"de "göreceksin, karşılayacaklar"; "Göç II" şiirinde "yaşayacaklar"; "Yazıt"da "olacak"; "Soyunuk" şiirinde "kalacağım"; Biltmore Otelinde Servis Merdiveni" şiirinde "yiyeceğiz" fiilleri bu zaman örnek gösterilebilir.

Cumalı'nın şiirlerinde kullandığı bir diğer kip ise emir kipidir. Ancak emir kipinin kullanıldığı fiillerde daha çok istek anlamı vardır.

"Kavak" şiirinde "dur, iç, dinlen, kurut, oku, an"; "Bir Frikya Kabartmasındaki Adsız Ere" şiirinde "yürü, terle, söyle, çık, git, dön, karış, konuş, barışalım"; "Ben Deme Sakın"da "deme, alma, benzesin, kalsın, çiftleşsin, geçsin, unutalım, ısıtın, sarın, çıkarın, verin"; "Aksesuar Odası" şiirinde de "verin, silinsin, dötün, gülün, gelsin" emir kipinin çoğunlukta kullanıldığı görülmüştür.

Ergin'in (2002: 331) kuvvetlendirme ve ihtimal ifadesini ortaya koyduğunu belirttiği bildirme kipi, Cumalı'nın şiirlerindeki fiillerin çekiminde de kullanılmıştır. "İstasyon" şiirinde "görmüşsündür"; "Gözler" şiirinde "doldurmuşlardır, saklamışlardır, yenilmişlerdir" fiillerinde ihtimal anlamı olduğu görülmüştür.

2 – Cümle ve Anlam Tabakası

Bu bölümde şairin yaptığı tekrarlar, kullandığı ikilemeler ve deyimler, mısra ve cümle yapısı ele alınmıştır.

A – Tekrarlar

Cumalı ses, ek, kelime, mısra tekrarları yaparak ahenk unsurunu yakalamaya çalışmıştır. Şairin en çok yaptığı tekrar ek tekrarıdır. Şairin yaptığı tekrarlara şu şekilde örnekler verilebilir:

Heybeli birini, bir öğretmeni
İndirdik. Üç günlük tıraşlı,şayak
Giysili, çakır birini alarak
Kalktık. Sarı mintanlı bir çocuğun
Dumana boğduk yüzünü gözünü. (İstasyon, s. 12)

Neredeler şimdi?

Nerede çekiç sesleri

Kasa kasa somunlar, cıvatalar,

Traversler, çakıl yığınları,

Kaynayan katran kazanı? (Baraka, s. 13)

Sevgili yurdum benim, ey dertli ana,

Yaşlanıyorum artan yalnızlığımla,

Sönen küllenen ocağının başında,

Üşümek kalan bana... (Göç III, s. 37)

Çiçeklerin açması,

Buğdayın büyümesi,

Tutması sevgilerin,

Sanki başka türlü mü? (Kağrı, s. 31)

Bir leşten

Bir alıcı kuş kalkar,

Bir çakal ürker,

Acep neye yormalı? (Bozkırda Bir Atlı, s. 9)

Yürü sen

Büyük İskender **adına**

Krezüs **adına**, Darius **adına** (Bir Frikyalı Kabartmasındaki Adsız Ere, s. 27)

Kızgın bağırılar :

- **Kim** izin, **kim** buyruk verdi?

Yankılar gelir:

- **Kim** mi?

Damarlarında uğuldayan kan

Kim olur başka? (Kim Olur Başka, s. 39)

Daha güzelsin dersin

Daha güzel, daha güzel şimdi. (Ay, s. 65)

"Padişahın Atlıları" şiirinde "Padişahın atlıları geçtiler" mısrası iki kez; "Yazıt" şiirinde "bağışla beni" mısrası üç kez; "Bahçede" şiirinde "ağaçlar çiçekler de" mısrası iki kez; "Ev Kaçkını Bir Çocuk" şiirinde "Rimbaud gibi biri" mısrası iki kez; "Aksesuar Odası" şiirinde "çıplak duvarda kararan ayna" mısrası iki kez; "Galip Usta" şiirinde ise "Eski Hititten kalma" mısrası dört kez tekrarlanmıştır.

B – İkilemeler

Şair, anlamı etkili ve canlı kılmak için ikilemelerden de yararlanmıştır.

"Tekrarların başlıca şu üç fonksiyonu vardır: 1-Kuvvetlendirme 2-çokluk 3-devamlılık.

Bir tekrar o tekrarı meydana getiren kelimenin ya manasını kuvvetlendirmek için, ya bir çeşit çokluğunu ifade için veya devamlılığını belirtmek için yapılır." (Ergin 2002: 377)

Cumalı, şiirlerinde ikilemelerin bu üç fonksiyonundan da yararlanmıştır. O, aynı kelimelerin tekrarına ve eş manalı kelimelerin tekrarına daha çok yer verirken zıt manalı ve ilaveli tekrarları daha az kullanmıştır.

Şiirlerde yer alan ikilemelerin bazıları şunlardır: "**kasa kasa, küt küt, vura vura, tek tek, köy köy, kapı kapı, çözüp çözüp, adım adım, tel tel, kol kol, gül gül, kat kat, ilmik ilmik, deniz deniz, ağır ağır, unutalım unutalım** (aynı kelimelerin tekrarı); **üç beş, eğri büğrü, saçma sapan, çarşı pazar, toz toprak, çanak çömlek, kırık dökük, yersiz yurtsuz, sarmaş dolaş, deli dolu, saç sakal, çalı diken** (eş manalı tekrarlar); **gece gündüz, sabah akşam** (zıt manalı tekrarlar); **hiç mi hiç, sımsıkı, pespembe** (ilaveli tekrarlar)

Rüzgâr esti tozudu

Sımsıkı her nar dalında

Büyüyor çatlıyor

Pespembe tane tane (Nar, s. 75)

Dervişler dolaşıp bir uçtan bir uca,

Sazlarıyla **köy köy, kapı kapı,**

Sevdirdiler bizi bize, bu toprakları,

Çizdiler vatanımızın sınırlarını. (Dervişler, s. 26)

Uzar gurbet yolları,

Kat kat derinlerinde,

Umarsız özlemlerle,

İnmiş doldurmuşlardır,

Çarşı pazarı renkle (Gözler, s. 43)

C – Deyimler

Şair, anlatımı güçlendirmek ve etkili kılmak için deyimlerden de bolca yararlanmış. Şiirlerde yer alan deyimler kalıp hâlinde ve düzenli bir şekilde değil de genellikle şairin kendine özgü dizimiyle yer almıştır. Şiirlerde yer alan deyimlerden bazıları şunlardır: “**dumana boğmak, yollara düşmek, itilip kakılmak, etini ateşte dağlamak, gözlerinde yıldızlar erimek, yıldızlara dalmak, şarkı mırıldanmak, dile düşmek, iz sürmek, yolunu kesmek, el uzatmak, göz kırpmak, geviş getirmek, game almak, gövdeyi kökten ayırmak, satıp savmak, başı öne düşmek, eli ekmek tutmak, yerle bir etmek, göz önünde olmak, ah etmek, kül olup yanmak, har vurup harman savurmak, fırlatıp atmak, boynu bükük olmak, silinip gitmek, sızıp kalmak, defteri kapamak, gözleri çözülmek, dibe çökmek, göz göze gelmek, bir deri bir kemik kalmak, içini dökmek, hır çıkarmak, pot kırmak, gözleri açık gitmek...**”

Deyimlerin mısralarda kullanılışı ile ilgili şu örnekler verilebilir:

Kızgın ya da sevinçli

Sıkıyor yumruğunu

Soruyor: Neden

İtilip kakılıyor : Aptal,

Bilmiyor musun nedenini? (Okumamış Biri, s. 18)

Erir gözlerinde yıldızlar,

Akarlar karanlığa. (Gece, s. 19)

Açtıkları bir savaştı.

Kök salan kayalıkları yenmek,

Geme almak azgın toprağı,

Bin yıl böylece dayattılar. (Sarnıçlar, s. 33)

Böyledir göç dendi mi

Ayırır gövdeyi kökten,

Dal kırar, yaprak soldurur,

Söker çadırını Yörük (Göç I, s. 35)

D – Mısra ve Cümle

Kaplan'ın (2005: 246) ifade ettiği gibi her yazarın hususi bir cümle ve mısra yapısı vardır. Bu tarzla, onun duyuş ve düşünüşü arasında sıkı bir münasebet mevcuttur. Cumalı'nın da kendisine özgü mısra ve cümle yapısı vardır. O, mısra bütünlüğünden çok anlam bütünlüğüne önem vermiştir. Mısralar çok kısa ve birbirleriyle ilişkilidir. Mısralar uzunluk - kısalık bakımından farklılık gösterir. Alt alta dizilen mısralar yan yana dizildiğinde nesir cümlesinin ortaya çıktığı görülür.

Her öğle üstü.

Bir cigara içene kadar,

Sırtlarını ağaca verir,

Dinlenirlerdi. (Kirizmacılar, s. 16)

Şiirlerde tek kelimelik mısraların da olduğu görülmüştür:

Uğradık

Boş ağıla.

Kurak yıllar

Geçmiş.

Kurt

Basmış.

Beklemedik

Çobanı

Koyunları

Akrep

Örümcek

Çıyan

Karafatma

Yaşarlar

Boğuşurlar (Ağıl, s. 23)

Cumalı'nın mısralarında kurallı cümleden çok devrik cümlelere rastlanmıştır. En basit cümle yapısını bile devrik biçimde kullanır. Tek bir fiile bağlanan pek çok mısranın varlığı da dikkati çeker.

Ulur,

Geceye doğru,

Dağlardan inen kurtlar. (Kurtlar, s. 11)

Hatusas'tan, Klikya'dan,

Yola çıkan kağnılar,

Geçtiler Kızılırmak'ı (Kağnı, s. 31)

“Mısra, zaman zaman, sözün kendisinde başlayıp bittiği bir kalıp olabildiği gibi, çoğu zaman bu özelliğini kaybeder. Yani söz, mısra kalıbını aşarak bir sonraki mısra veya mısralara uzanabilir.” (Çetişli 2006: 57) Mısra hâkimiyetinin kırılışı demek olan anjembeman, Cumalı'nın şiirlerinde göze çarpan en belirgin özelliktir.

1-Dilek-İstek Bildiren Cümle ve Mısralar

Cumalı, dilek bildiren cümleleri, devrik ve soru cümlesine göre çok az kullanmıştır. Unutulmamak, bağışlanmak ve toprakla bütünleşmek, geçmişi unutmak dilek bildiren cümle ve mısraları şekillendirir.

Bil ki,

Çok sevdim seni!

Son dileğim olacak,

Bir gün senin olmak
Etimle kemiğimle,
Karışmak sana.
Bağışla beni,
Uyut, dinlendir...(Yazıt, s. 48)
Bırak bir elli yıl da böyle geçsin
Böyle susarak dilsiz sağır
Unutalım kırdığımız potları
Yediğimiz körpe umutları çiğ çiğ (Ben Deme Sakın, s. 83)
Ne güzel ölüyor çiçek
Öyle isterdim ölmek
Sevdiğim karşı tepelere
Gözlere görünmeden ben de
Savrulsam pencereden
Güzel olurdu ölmek (Güzel Ölüm, s. 94)

2-Soru Cümlesi

Cumalı, kullandığı soru cümlelerinde merak unsurunun yanında geçmişe duyduğu özlemi ve kaybolup gidenler karşısında duyulan derin hüznü çağırır.

Ey uçakların insanı,
Toz duman nereye böyle?
Gittiğin yer nere?
Söyle acelen ne?
Bıkılır bulutlardan. (Kağrı, s. 31)
Nerelerdesin şimdi?
Gözlerim uçakların izinde
Biri daha silindi gitti. (Nerelerdesin Şimdi?, s. 58)
Evet, nerde kalmıştık?
Nerede çekiç, çiviler
Mum kibrit nerde?
Odan karanlık (Aşkın Karıncaları, s. 59)

3-Devrik Cümle

Şair, şiir estetiğini yakalamak ve anlatımı daha kıvrak bir duruma getirmek için hemen hemen her şiirinde devrik cümleyi tercih etmiştir.

Serçeleri göreceksin önce
Karşılacaklar seni
Bir öksüz çeşme taşı
Bir ağacın dalında (Serçeler, s. 21)
Adam yaktı cigarasını,
Çekti kapıyı çıktı.
Terlikleri yan yana getir,
Havalandır yatağı (Dul, s. 25)
Bozkırda bir kör kuyu,
Attılar kardeşleri,
Yetiş al atlı yetiş.
Kurtar güzel Yusuf'u. (Yusuf, s. 42)

3 – Karakter ve Ruhi Özellik Tabakası

Şairin karakter ve ruhi özellik tabakasında yaşanmış sevgiler, özlem, hüznün, haksızlıklara ve manevi değerlerin yıpranışına karşı isyan, doğa ve hayvan sevgisi, dosta duyulan saygı, aşka ve kadına dair özleyişler vardır. Bir dost ve sırdaş bildiği şiir, şairin iç dünyasına dair derin ipuçları ile yüklüdür.

A-Şiirlerde Yer Alan Hatırlatmalar

Cumalı, iki şiirinin kahramanlarını halk hikâyelerinden seçer ve o hikâyelere göndermede bulunur. İki şiirin başlığı da adını bu kahramanlardan almıştır. “Kerem” (Kerem ile Aslı); “Aldı Tahir” (Tahir ile Zühre)

Şair “Yusuf” şiirinde de Yusuf Peygamber'in kuyuya atılışını işlemiştir. “Hamlet Gibi” şiirinde Hamlet'in oyundaki ünlü sözünü (olmak ya da olmamak) değiştirerek “Yaşamak mı ölmek mi” ifadesiyle mısralara taşımıştır.

B-Şiirlerde Kullanılan Renkler

Cumalı'nın, şiirlerinde en çok kullandığı renk yeşildir. Bu rengin yoğunlukla kullanılmasının sebebi doğayı ve tabiatı şiirlerinde işlemesidir. Yeşili sırasıyla al (kırmızı), mavi, ak (beyaz), sarı, pembe, lacivert, kızıl, ela, kara (siyah), yosun ve şarap rengi takip eder. Şiirlerdeki renkler aşağıda belirtilen ölçülerde kullanılmıştır.

Yeşil : 9 yeşil + 1 yeşillik + 1 yeşermek = 11

Al : 4 al + 1 kırmızı = 5

Ak : 4 ak + 1 beyaz = 5

Mavi : 1 donuk mavi + 1 çivit mavisi + 2 mavilik = 4

Sarı : 2 sarı

Pembe : 1 pembe + 1 pespembe = 2

Lacivert, kızıl, ela, kara, yosun ve şarap rengi de şiirlerde birer kez kullanılmıştır.

C- Sanatlar

Cumalı, şiirlerinde anlatımı güzelleştirmek, ona renk katmak için edebî sanatlardan da yararlanmışır. Zaten edebî sanatların olmadığı bir şiirin kuru olması ve ifade gücünden yoksun kalması muhtemeldir. Çünkü "*Dil mecazlarla zenginlik kazanır. Ortaya konulan eserlerde edebî sanatlar sayesinde ifade genişliği, tesirlilik, güzellik, orijinallik gibi vasıflar ortaya çıkar.*" (Kocakaplan 1992: 5)

Şair, şiirlerinde mecazımürsel, tezat, nida, istifham, intak sanatlarına yer verirken en çok kişileştirme (teşhis) ve benzetme (teşbih) sanatlarını kullanmıştır. O, kişileştirme sanatı ile doğada bulunan cansız varlıklara, bitkilere, hayvanlara, insana ait duygular yüklemiştir ve onların sıkıntılarını, üzüntülerine, sevinçlerine ortak olmuştur.

Cumalı, "Bahçede" adlı şiirinde ağaçların da çiçeklerin de sevdiğini, düşündüğünü, acı çektiğini söyleyerek onlara insani duyguları yükler.

Ağaçlar çiçekler de

Sever düşünür acı çeker

Değişik bir ülke gibi

Gez dinle bahçeyi (Bahçede, s. 80)

"Güzel Ölüm" şiirinde şair bir çiçeği kişileştirir ve onun gibi ölmek istediğini belirtir.

Ne güzel ölüyor çiçek

Öyle isterdim ölmek

Ne zengin olmakta gözü

Ne övündü renkleriyle

Sofrası gelene açık
Kelebek börtü böcek
Cömert alçakgönüllü
Savurdu tozlarını yele
Severek sevilerek
Geçti kısacık ömrü (Güzel Ölüm, s. 94)

Cumalı, “Yazıt” şiirinde Anadolu toprağını kişileştirerek onunla konuşur ve ondan kendisini bağışlamasını ister.

Anadolu toprağı,
Bilen toprak,
Suskun dinleyen,
Dediklerimi,
Demediklerimi,
Bağışla beni,
Dilediğim gibi,
Seni övemedimse. (Yazıt, s. 48)

Cumalı, benzetme sanatından da çok yararlanmışır. “Marie” şiirinde Marie adlı kadına duyulan hayranlık o kadar büyüktür ki o, koca bir romana, Afrika’nın sıcaklığına, dünyaya, tarihe, coğrafyaya benzetilir.

Dünyaydın sen, sen tarih, sen coğrafya
Sen dünyanın bütünüyle özeti (Marie, s. 62)

“Ay” şiirinde ise sevilen kadın ay kadar parlak ve güzeldir.

Güzel şiirler gibi yeniden
Okudukça açar gizini
Baktıkça kendini verir
Güzel kadınlar gibi ay da... (Ay, s. 65)

“Ev Kaçkını Bir Çocuk” şiirinde deniz kişileştirilerek ev kaçkını bir çocuğa, Fransız şairlerinden Rimbaud’a benzetilir.

Ah bu deniz

Rimbaud gibi biri

Ev kaçkını bir çocuk (Ev Kaçkını Bir Çocuk, s. 81)

Cumalı'nın, şiirlerinde kullandığı diğer sanatlara şu örnekleri vermek mümkündür:

Mecazımürsel:

Saçında al karanfil

Çıktıkça kapı pencereye

Komşuların dilinde

Eve adam aldığı (Dul, s. 25)

Dostum Antonis Samarakis

El sıkır iki eliyle

Elleri arasında yüreği (Antonis Samarakis, s. 78)

Benden önce gidenler

Gözleri açık gitti (Daha Ne Kadar, s. 89)

Nida:

Ey yaş yaşamış ırmak

Yok senden ayrı yanım (Avanos'ta, s. 45)

Ey yaralı yürek gir içeri

Ey yaralı güneş hoşça kal (Eski Sevi, s. 56)

Ey eşsiz güzel kadınlar görünün yine

Ey şanlı erkekler boy verin belde kılıçlarınızla (Aksesuar Odası, s. 91)

İstifham:

Gözler bir kez körülenmesin,

Don tutmasın duygular,

Üç beş yeşil ağaç nedir ki,

Nedir ki bin yıllık çınarlar,

Kaç çeki odun, ne kadar arsa? (Kim Olur Başka, s. 38)

Senin katında

Ben neyim ki? (Yazıt, s. 48)

Tezat:

Aktıkça yağmalandı

Benim de varım yoğum (Avanos'ta, s. 45)

Ne gün yıkılır zalim

Masum sevinir güler (Daha Ne Kadar, s. 89)

Yaşam hoş bir kokudur

Ölüm sağlar toz toprak (Ihlamur, s. 95)

Görüldüğü gibi Cumalı, sanatlardan oldukça yararlanmışır.

III – Sonuç

Bu çalışmada incelenen yetmiş altı şiirde, Cumalı'nın yalın, gösterişsiz, sade bir dil kullandığı, toplumsal sorunları işlediği şiirlerinde ise üslubunu sertleştirdiği görülmüştür. Şiirlerinde günlük konuşma dilinden seçtiği basit kelimeleri kullanmıştır. Cumalı, şiirlerinde daha çok tabiat konusunu işlerken, toplumsal sorunlara ve gündelik hayatla ilgili gözlemlerine de değinmiş; aşk, yalnızlık, geçmişe özlem konularını da işlemiştir. Cumalı, gezip gördüğü yerleri ve dostlarını da şiirlerinde belirtmiştir. Şair, ahengi aliterasyon ve asonans ile sağlamış, kafiye ve vezne ise önem vermemiştir. Sadece sekiz şiirinde hece veznini kullanan şair (7'li hece vezni ile yazılanlar: Aldı Tahir; Yusuf; Gözler; Ürgüp'te; Ağustos Üzümleri; Daha Ne Kadar; Ihlamur - 11'li hece vezni ile yazılanlar: İstasyon) diğer şiirlerinde serbest vezni kullanmıştır.

“Bozkırda Bir Atlı” şiir kitabından, pastoral şiir türünün örneklerini muhteva etmesi, deyimlerin, sanatların çok kullanılması ve anlaşılabilir kelimelerin bolluğu açısından Türkçe derslerinde öğrencilere örnekler sunma konusunda yararlanılabilir.

Yaşar Kemal'in deyişiyle “yaşlanmaz şair çocuk” olan Ahmet Necati Cumalı, edebiyatımızda unutulmaz bir şair olarak her zaman hatırlanacak ve şiirleriyle seilmeye devam edecektir.

IV – Kaynaklar

1-İncelenen Eser

CUMALI, Necati (1981), *Bozkırda Bir Atlı*, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi.

2-Yararlanılan Kaynaklar

AKSAN, Doğan (1993), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Engin Yayınevi.

AKSAN, Doğan (2004), *Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlenmeleri*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1986), C. 5, İstanbul: Milliyet Gazetecilik.

Cumhuriyet Ansiklopedisi (1968), C. 3, İstanbul: Arkın Kitabevi.

ÇETİN, Nurullah (2006), *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap yayınları.

ÇETİŞLİ, İsmail (2006), *Metin Tahlillerine Giriş*, Ankara: Akçağ yayınları.

DİLÇİN, Cem (2005), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK yayınları.

ERGİN, Muharrem (2002), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak yayınları.

KABAKLI, Ahmet (1991), *Türk Edebiyatı*, C. 4, İstanbul: TEV yayınları.

KAPLAN, Mehmet (2005), *Tevfik Fikret*, İstanbul: Dergah yayınları.

KOCAKAPLAN, İsa (1992), *Açıklamalı Edebi Sanatlar*, İstanbul: MEB yayınları.

OKTAY, Ahmet (1993), *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı*, Ankara: KB yayınları.

TANPINAR, A. Hamdi (2000), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul: Dergah yayınları.

Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi (2003), C. 1, İstanbul: KB yayınları.

TAŞ, Songül (2005), *İlhan Geçer ve Şiiri*, İstanbul: MEB yayınları.

TAŞ, Songül (2001), *Necati Cumalı ve Oyunları*, Ankara: KB yayınları.